

יומא נז

משה שווערד

1. ספר איזהו מקומן

ת"ר וכן יעשה לאהל מועד מה ת"ל כשם שמזה לפני ולפנים כך מזה בהיכל - לשון הרמב"ם (יוט"פ ג. ה.) "וחזור מזה בהיכל על הפרוכת מדם הפר וכו' שכך נאמר בדם הפר על הכפורת ולפני הכפורת". ותמוה אמאי מייתי מהאי קרא, ובברייתא בסוגיין ילפינן לה מקרא ד'וכן יעשה' - עי' מש"כ הלח"מ, ובהגהות מים חיים (ספר הליקוט'ים), ובתור"ט.

2. קונטרס בענין עבודת יו"כ - גריד"ס

נו: — ת"ר וכן יעשה לאהל מועד וכו'. הזאות דקודש הקדשים התייחסו למקום הארון — אשר היה מקום בפני עצמו וכדמוכח מדעת רבי יהודה (מנחות כז:). דרך בנכנס אל פני הכפורת הייב מיתה משום ביאה ריקנית — ולא לחפצא של הארון. והראיה שהרי בבית שני לא היה שם ארון והיו ההזאות מתקיימות על אבן השתיה שהיתה במקומו. אך לגבי הזאות הפרוכת יש להסתפק האם אף הן מתייחסות, במקביל, למקומה או שמא לחפצא של הפרוכת. [והנה יעויין להלן נח: דמבואר שבהזאות הפרוכת של פר ושעיר דיוה"כ היה הכהן עומד בין מזבח הקטורת לפרוכת, אך בשאר פרים ושעירים הנשרפים היה עומד חוץ למזבח ומזה]. ובהסבר הדבר ניתן כמובן לומר שאין זו אלא גזירת הכתוב לגבי עמידת מקום המזה. אך יותר נראה שמשתקף כאן חילוק עקרוני בין אופי ההזאות. דבשאר פרים ושעירים מתייחסת ההזאה לחפצא של הפרוכת, ובכך כל שעומד בהיכל ומזה כשר ואין טעם לקבוע מקום לעמידתו. אך הזאות היכל דפר ושעיר

ביוה"כ אינן קיום בפרוכת אלא במקומה שכן לגבי עבודת יוה"כ מוגדר האזור שבין מזבח הזהב לפרוכת כמקום בפני עצמו. ואף שבשאר השנה כל ההיכל מקום אחד, ביוה"כ הוא מתפצל. ומקרא מלא דיבר הכתוב, "ויצא אל המזבח אשר לפני ה'", הרי שהמערב מחלק אחד של ההיכל לחלק אחר מתואר כיציאה, ועל כרחנו שמדובר במקומות חלוקים. ובכאן גם סמוכים למה שכתב אא"ז ר' חיים זצ"ל בחיבורו (פ"ה הל' עיוה"כ הל' א') שרק הזאות פרוכת קרויות עבודת פנים לרמב"ם אך לא הזאות מזבח הזהב. וכן יש להוכיח חילוק המקומות בהיכל מן הברייתא לקמן (סא.): "ת"ר וכלה מכפר את הקדש זה לפני ולפנים אהל מועד זה היכל מזבח כמשמעו מלמד שכולן כפרה כפרה בפני עצמן". הרי שחילוק קה"ק מהיכל מקביל לחילוק היכל — כלומר, פרוכת — ממזבח; והיינו ששניהם מעורים בחילוק המקומות. ונראה שעל רקע זה יש להבין מה שהכתוב צריך לעמוד בין מזבח לפרוכת בהזאות היכל דיוה"כ. דנקבעה הלכה שהכתוב חייב לעמד במקום אליו אמורה העבודה להתייחס כשהוא מבצעה. ומטעם זה הרי הוא עומד בין הבדים כשמקטיר הקטורת לפני ולפנים, ואף שודאי שמבחינה מעשית יכול היה להקטירה גם בעומדו מן הצד, אלא שהיות והקטרה זו נאמרה ביחס למקום הארון ולא בארון עצמו הוא צריך לעמוד שם בשעת ההקטרה. והוא הדין בשעת הזאת דמים בהיכל שהוא צריך לעמוד בין מזבח לפרוכת שרק אזור זה הוא מקום הפרוכת ביוה"כ. וכל זה כמובן מבוסס על ההנחה שבמקביל להזאות קדש הקדשים אף הזאות הפרוכת הן דין במקום, וכן אמנם נראה נכון. ואף על פי כן יתכן שאם אין פרוכת לא יהיה ניתן להזות על המקום שבו היא היתה אמורה להיות — ובמקביל להזאה והקטרה על אבן השתיה בקה"ק — דיתכן שכל שאין פרוכת מופקע אף שם מקום פרוכת.

3. מרומי שדה מסכת יומא דף נו עמוד ב

אפילו בשעה שהן טמאים שכינה עמהם. רמז זה כתוב גבי אהל מועד, דקדושת קדהק"ד הוא קדושת תורה שבכתב, וקדושת העזרה הוא קדושת עבודה במזבח, ושני הקדושות דוקא בטהרה. אבל קדושת היכל היא קדושת תורה שבע"פ, משו"ה שם המנורה והקטורת, כמוש"כ בפ"י התורה פ' תצוה ובכ"מ, ומשו"ה אפילו כשהן טמאים לא סרה קדושה זו מישראל. וכדאי' בברכות דף כ"ב ע"א דריב"ב אמר הלא כה דברי כאש. מה אש אינו מקבל טומאה כך דברי תורה כו'. משו"ה כתיב רמז זה רק בפרכת:

4. ספר בנייהו בן יהוידע על יומא דף נו/ב

אמר ליה ההוא מינאה לר' חנינא השתא ברי טמיאי אתון וכו'. כך הגרסא בעין יעקב. וכתב הרב פתח עינים ז"ל דרגילי המפרשים לומר כל מקום שמזכיר השאלה בשם מין עיקר שאלתו לבא לדברי מינות עיין שם. ונראה לי בס"ד דידוע דהמינים טוענים לעבוד עבודה זרה משום מתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו אך הבל יפצה פיהם גם לדעתם הקצר דהא הקב"ה שכינתו בשמים ובארץ ואסור לחלוק כבוד לעבד לפני רבו. והנה זה המין אמר השתא ברי טמיאי אתון ובודאי עתה אינו נקרא השם יתברך אלקי ישראל דאיך יכנו אלהותו יתברך על טמאים ונתכוון בדבר זה כדי לבא לידי מינות אחר כך לומר לך עבוד אלהים אחרים דמתוך גדולת העבד וכו' ונרגש ר' חנינא בזה וסתם פיו ואמר לו אפילו בזמן שהם טמאים שכינה עמהם ואם כן גם לפי דעתך אסור לחלוק כבוד לעבד לפני רבו. ועוד נראה לי בס"ד בזה כונת המין לומר כיון דבר' טמיאי אתון אם כן בנקל יוכל היצר הרע להוריד אתכם אל שער החמשים של טומאה שהוא כמנין טמא שאין תקוה לעלות משם ולא תועיל לכם כל תשובה שבעולם ולמה תטריחו עצמכם בדברים שבקדושה ותהיו קרחים מכאן ומכאן טוב לכם לעשות מה שהלכ חפץ בדרך הרעה. והשיב לו ר"ח אי אפשר להיות דבר זה שיתגבר היצר על איש ישראל לשקעו במדרגה התחתונה של טומאה יען דכתיב השוכן אתם בתוך טומאתם, והיינו כל דבר תגבורת שלו תהיה מכח מלוי אותיות שמו ולכן בשם יצר הניח הקב"ה שמו בתוכו כדי שלא יתמלא יותר ויתגבר והיינו יו"ד צד"י רי"ש הסוף הוא שם שדי שלא יוכל להתמלא ופסק כח תגבורת שלו וזהו שוכן בתוך טומאתם הוא היצר שבו טומאתם ולכן אין אנחנו חוששים פן יתגבר היצר מאד. או יובן בס"ד כונת המין לומר אף על פי דאנשי כנסת הגדולה ביטלו יצר הרע דעבודה זרה עם כל זה עדיין אתם עובדים עבודה זרה מכח עונות שאדם דש בעקביו כמו שאמרו כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה וכל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה כי על זה רמז הכתוב [איכה א' ט'] באומר טומאתה בשוליה שהוא עונות שאדם דש בעקביו והשיב לו ר"ח השוכן אתם בתוך טומאתם ואם כן אש של שכינה מכבה ודוחה ומעביר אש הכעס ואש הגאווה וכו' יתרפא מכאובינו:

5. מהרש"א על יומא דף נו/א

גמ' השתא ברי טמאים כו'. ר"ל גם כי טהורים הייתם השתא בגלות נעשיתם ברי טמאים דכתיב טומאתה בשוליה ופורש עצמו מכח כפורש מטומאת נדה וא"ל מה כתיב בהו השוכן אתם וגו' שאינו פורש לגמרי אלא כפורש מאשתו נדה דדר עמה בבית א'. כן הקב"ה שוכן אתנו גם עתה בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה:

6. ספר רינת יצחק [תניינא]

וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל הטמאתם וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם (טז, טז).
| המהר"ל נפ"ד מנחם ישראל כתב עזית ראשון חרב מפני ע"ז ג"ע ושפ"ד, דמעלת צית המקדש הראשון היתה מפני השכינה ששורה בו ולפיכך חרבן שלו כאשר לא היה ראוי שמשרה שכינה ציניהם והיינו כשטמאו את המקדש ואין השם שורה בתוך טומאתם ואלו הג' הטאים נקראו טומאה כדאימא נפ"ק לשבעות דף ז' ב' ולפיכך נשציל אלו ג' טומאות חרב הצית, אם לא כאשר החטא נשוגג ואז כתיב השוכן אתם בתוך טומאתם עכ"ד, ודבריו קשין דהא נקרא כתיב ומפשעיהם לכל הטמאתם, ונגמרא למדו מזה שמכפר אף על המורד במזיד דכתיב (מ"ב ג, ז) מלך מואב פשע צי, הרי שהקב"ה שוכן

אחס אפילו כשפשטו צו, והנה רבנו בחיי כתב
 אע"פ שטמאים שכינה ציניהם כמו שדרשו
 רז"ל וירח את ריח בגדיו אפילו ריח צוגדיו,
 ודרשו עוד עלית למרום וגו' ואף סוררים
 לשכון י-ה אלקים אפילו יש צמוכס סוררים
 ופושעים שכינה ציניהם, הרי כתב להדיא
 שאפילו כשפושעים ומורדים שכינה עמהם.

והנה ציומא נ"ז אמר ליה ההוא גדוקי לר'
 חנינא השתא ברי טמאים אחס
 [ופירש"י ואין שכינה שורה ציניכס צטומאה]
 אל תא חזי מה כתיב צהו השוכן אחס צמוך
 טומאתס אפילו צומן שהן טמאין שכינה שורה
 ציניהם, והנה הבית חרב מפני עונות צמויד
 וכמס"כ הגר"א באסתר (ג, יג), ומ"מ הקצ"ה

שוכן אחנו. וראיתי צמהרש"א שס שציאר
 שהגדוקי טען שהקצ"ה פורש צמונו, ואל"ר ר'
 חנינא השוכן אחס שאינו פורש לגמרי אלא
 כפורש מאשתו נדה דדר עמה צבית אל' כן
 הקצ"ה שוכן אחנו גם עמה צגלות, הרי
 מצואר מהמהרש"א שאע"ג שהקצ"ה שוכן
 אחנו צמוך טומאתנו מ"מ פורש מהס כאשתו
 נדה. ועיין צבעל הטורים ס"פ מצורע שהציא
 מדרש שמדמה כלל ישראל צעת טומאתס כנדה
 מה נדה הכהן נכנס עמה אף ישראל אע"פ
 שהן טמאים ה' ציניהם שנאמר השוכן אחס
 צמוך טומאתס, הרי שכלל ישראל צעת
 טומאתס נדמה לנדה, וי"ל שלכך חרב הבית,
 ועיין מש"כ צזה צרנת יצחק איכה (א, ח-ט)
 יעו"ש.

7. ספר רסיסי לילה - אות יט

יט) ענין גלות השכינה פירוש שכינה הוא מידת השם יתברך שהוא שוכן בתוך לבבות בני ישראל כמו שנאמר (שמות כט, מה) ושכנתי בתוך וגו' אני ה' שוכן וגו' והוא מידת המלכות כטעם ומלכותו בכל משלה פירוש בכל היינו גם מה שהוא מרחק רב ובתוך טומאותם (יומא נו ע"ב) אפילו בלב המשוקע מכל מיני תאוות וזוהמא שהם הנקרא בלשון הכתוב טומאה מכל מקום חלק ה' עמו ואף על פי שחטא ישראל הוא שורשו דבוק הוא בהשם יתברך וקדוש שרוי בתוך מעיו ובמעמקי לבבו הנעלם. וזהו עיקר שכינה בתחתונים שרצה הקב"ה היינו בתוך לבבות בני ישראל. אבל בגלות נאמר (משלי כא, א) לב מלך ביד ה' שאין להם בחירה רק השם יתברך מנהיגם:

8. תלמוד בבלי מסכת יומא דף נו עמוד ב

אמר ליה ההוא "צדוקי" /השמטת הצנזורה:/ "מינא" לרבי חנינא:

הנחות וציונים	
א	[צ"ל אמר (רק"ס):
ב	[לעיל סח. איתא
	הסקב"ל (גליון):
ג	[צ"ל טובח העולה]
	(גליון): ד] בר באוליאה
	נשתנה ל"צדוקי" סחמח
ה	[הענור: ס] כתי

• לפ"ז יותר ניחא מה שטען: "השתא ברי טמאים אתון"

9. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תיח

וכן פירוש מה שאמרו (מגילה כט, א) כל מקום שגלו בו ישראל גלתה שכינה עמהם. כלומר השגיחו עלינו לחמול אפילו בעת ענשו אותנו. או ירצה בזה והוא האמת שגם עם גלותנו וטלטולנו והפסד המלכות והחכמה מאתנו הוא יותר נכר ונעבד בתוכנו מאשר בכל כת אחרת. כאלו ידיעת השם ועבודתו בשפלים נעתקת עמנו ככל

מה שנעתק אליו בארצות. על הדרך שאמרו (יומא נו, ב) השוכן אתם בתוך טומאותם (ויקרא טז, טז) שאפילו כשישראל טמאים שכונה עמם. ועל זה הדרך תתברר כל אחת מההגדות המספרות בענינים יוצאים מן המנהג ותושם בכל חלק הנאות לו מאלו החלקים כדי שיהיו דעתנו בתכלית הנקיות והברור:

10. גליוני מנחת חן

תנא כשהוא מזה אינו מזה על הפרוכת
אלא כנגד הפרוכת:

ובחידושי ר' אריה לייב (ח"ב סי' נ"ז) כתב לכאר, דהא
דהזאות דפרוכת ובין הבדים שאין צריך הדם ליגע, אין הכונה רק
דמקום מתן דמים שלהם הוא כנגד הפרוכת או הכפורת, אלא
שחלוקים הם בעיקר דינם מכל זריקות דעלמא, בזה שאין בהם דין
מתן דמים כלל אלא מעשה הזאה בלבד, ודין כנגד הפרוכת וכן
כנגד עוביה של הכפורת הוא רק דין מקום למעשה ההזאה בלבד,
ולא דמי להזאות דמזבח שנאמר בהם דין ומקום מתן דמים, ולכן
חלוקים הם בדין נקטעה ידו של מזה (זבחים ט"ו), שלא נאמר זאת
אלא היכא שעיקר העבודה הוא נתנית הדם והגעת הדם למקומו,
משא"כ בהזאות הפרוכת ובין הבדים הרי מעשה ההזאה בלבד זהו
גוף העבודה, ולכן נקטעה ידו לאחר מעשה הזאתו כשרה, ע"ש.

11. אבות דרבי נתן פרק אחד וארבעים

(יב) דברים העשויין וגנוזין אלו הן אהל מועד וכלים שבו וארון ושברי לוחות וצנצנת המן והמטה [צלוחית של שמן המשחה] ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משיח אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ומנורה ופרוכת וציץ עדיין מונחין ברומי

12. תוספות מסכת יומא דף נז עמוד א

אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טפי דמים מפר העלם דבר - הקשה ריב"א והא בבית ראשון לא הווי פרוכת
ובבית שני דהווי פרוכת לא היו מקריבין פר העלם דבר כדתנן בפ"ק דמגילה (דף ט:): אין בין כהן משיח למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות דכהן משיח מקריבו ולא מרובה בגדים [1] ותירץ דבבית ראשון
הווי ובפרוכת דבבי איירי [2] ור"י תירץ דבבית שני הווי וההיא דמגילה איירי בהוראת כהן משיח לעצמו דקיימא לן הוראת כהן משיח לעצמו כהוראת בית דין לצבור דמייתי פר אם טעה ועשה כהוראת עצמו ודוקא משיח דכתיב ואם הכהן המשיח אבל מרובה בגדים הרי הוא כשאר יחיד ומייתי כשבה או שעירה אבל פר העלם
דבר של צבור אפילו כהן הדיוט מצי לאקרוביה כדאיתא בת"כ וכן מוכח דבבית שני איירי דאי בבית ראשון
נימא של פר כהן משיח אלא ע"כ בבית שני איירי ולהכי לא קאמר נמי של פר כהן משיח דכהן משיח בבית שני
לא הווי דיאשיהו גנו שמן המשחה [לעיל נב:].

13. שפת אמת מסכת יומא דף נז עמוד א

בתוס' ד"ה אני כו' הקשה ריב"א כו' ותל' דבבית ראשון הוי כו' אין להקשות דאי הווי מבית ראשון היכי היתה
ברומי דבית ראשון נחרב ע"י נבוכדנצר שהי' בבבל די"ל דמסתמא כורש כשהחזיר הכלים החזיר גם
הפרוכת ולקחהו הרומיים בתורבן בית שני, אבל קשה לשיטת הריב"א דבבית שני לא הקריבו פר העלם דבר הוי הא י"ל דברייתא זו בפרוכת של בית שני הוי שלא היו מקריבין פר העלם דבר:

14. תוספות הרא"ש מסכת יומא דף נז עמוד א

והיו עליה כמה טיפי דמים. תימה מה בא ר' אלעזר לחדש גם ת"ק אמר ואם נגעו נגעו, וי"ל כיון דאינם
צריכים ליגע [1] מסתמא היו נזהרין לעולם שלא היה נוגע [2] וגם היה עומד מרחוק חוץ למזבח.

15. חידושי הרישב"א מסכת יומא דף נז עמוד א

אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים. תמיהא מילתא וכי לרבנן רבי אלעזר ב"ר יוסי שקורי משקר, וי"ל דסברי רבנן דדילמא שלא במתכוין נפלו בפרוכת כדאמרינן לקמן ואם נגעו נגעו, ור"א סבר שאילו היה שלא במתכוין לא היו נוגעים כולם, ועוד דכהנים זריזין הן, כן תירצו בתוספות.

16. ספר איזהו מקומן

ותירץ דכיון שנפל הדם על הפרוכת מחמת מצות הזאה אין טעון כיבוס. ועוד תירץ עפ"י הגמ' בזבחים צג. דכל שמצות הזאה וחיוב הכיבוס באין כאחד חשבינן כאילו חיוב הכיבוס בא לאחר ההזאה ואין טעון כיבוס - עי' בחוקת היום שדן בדבריו.

והיו עליה כמה טיפי דמים וכו' - בחוקת היום הביא קושית מהרש"ם הא קי"ל דדם חטאת שניתז על הבגד טעון כיבוס, ולמה נשאר טיפי דמים הללו ולא כבסו אותן.

17. תוספות ישנים מסכת יומא דף נח עמוד א

שלא כסידרן. שלא היו אחת למעלה ושבע למטה כסדר פר יום הכפורים [1] אבל רש"י פירש גבי כסדרן דיום הכפורים כולם זו למטה מזו ואין נראה דהא לא בעינן אלא אחת למעלה אבל בשבע שלמטה אין חילוק אם הם אינם כסדרן אלא שיהיו כולו למטה מן הראשונה דבגמ' דלעיל לא מיירי אלא שמצריך שיהא באחת גב ידו למטה ובשבע גב ידו למעלה [2] וה"ר יוסף פירש שלא כסידרן דמני שלא היו שם אלא שבע וצ"ע אם היו בפר ושעירי ע"ז שמונה או שבעה:

18. רש"י מסכת יומא דף נז עמוד א

דמים בדמים - [1] של פר ושל שעיר, קודם שנתן בפנים כלום.

19. תוספות ישנים מסכת יומא דף נח עמוד א

נתערבו לו דמים בדמים. [2] פירוש היינו קודם [שיזה] מתנות שבהיכל דאי קודם מתנות שבפנים והא אמר עולא לקמן שעיר ששחטו קודם מתנות שבפר שבפנים לא עשה ולא כלום ומסתמא לא פליג אדעולא:

20. חידושי הרישב"א מסכת יומא דף נז עמוד א

נתערבו לו דמים בדמים. פירוש דם של פר בדם של שעיר, [2] ומיירי כשנתערבו לאחר גמר מתנות דלפני ולפנים, דאי אמרת קודם לכן היה נשחט השעיר קודם מתן הפר לפנים ואיכא מ"ד לקמן בפירקין (ס"א א') שעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר לא עשה ולא כלום.

21. ספר איזהו מקומן

וטעם הראשונים: דהנה עולא (לקמן ס"א). קאמר דשעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר בפנים לא עשה כלום, ולא מסתבר דאמוראי דהכא פליגי עליו. וכן הוא גם סדר המשנה (לעיל נג): דלאחר שסיים מתנות הדם בפנים קתני דהביאו לו השעיר ושחטו.

22. חידושי הרישב"א מסכת יומא דף נז עמוד א

עוד כתבו בתוספות וצריך לומר דהאי סוגיא סבירא ליה כמאן דאמר במסכת זבחים (פ' א') יש בילה דאי אין בילה הו"ל דם השעיר שהוא מועט כמאן דליתיה אלא ודאי כדאמרן, ואפילו למאן דאמר בעלמא אין בילה שאני הכא דכיון דדם הפר ודם השעיר שוין במתנותיהן דכולי עלמא יש בילה, וסבירא לן נמי דמתנות דהכא אין צריכות שיעור דאי אמרת צריכות שיעור דילמא ליכא בהו שיעורא מדם השעיר שהוא מועט.

23. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף נז עמוד א

משום דדיירי בארעא דחשוכה אמרי שמעתתא דמחשכין. פירש הרמב"ם ז"ל בתשו' שאלה דר' ירמיה לטעמיה דאמר (סנהדרין כ"ד א') במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבלי וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן דא"כ, ור' זירא נמי (ב"מ פ"ה א') בעי דלשתכח לי' טעמי דבבלאי משום דלא נהירן לי' בתר דשמע טעמי דמערבא, דמנהגא דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר ברישא, מיהו לאו בכל הדורות היו כן אלא בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא דהוו להו שמדות כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ו א'), ואמרינן נמי בפרק אלו טריפות (חולין מ"ו א') ערקו רבה ורב יוסף ור' זירא קרי להו ערוקאי שהיו בורחין מחמת השמדות ואמר להו ר' זירא שעם כל זה לא ישכחו דברי תורה, ואמרינן בפרק המנחות והנסכים (מנחות ק"ג ב') והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה ואם כך ללוקח תבואה משנה לשנה כש"כ לשמדות שיש בו סכנת נפשות, וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה, אבל אח"כ נתגברה התורה בבבל כש"כ בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ע"כ דברי רבינו ז"ל וחיים הם למוצאיהם.

24. שו"ת חוות יאיר סימן קנב

ומצד גודל חביבותי לא"י קרי להו לבני כבל בבלאי טפשיאי

25. תוספות מסכת יומא דף נז עמוד א

כלה דם הפר ואח"כ כלה דם השעיר - לא ידענא מאי איצטריך לאיתוויי האי קרא תיפוק ליה מדכתיב מתנות דם הפר ברישא וכתוב חוקה ושמא י"ל דלהכי איתיה האי קרא דאי מדכתיב חוקה ה"א מחוקה לא ילפינן אלא היכא דשינה הסדר של מעשה שלם כגון אם הקדים כל עבודת שעיר דבחד מקום מקמי מתנות דפר אבל כי האי גוונא שאינו מקדים אלא אחת ממתנות דשעיר מקמי שבע מתנות דפר לא מעכב להכי מיייתי מדכתיב וכלה התורה אמרה כלה דם הפר לגמרי ואח"כ כלה דם השעיר והוי כמו שינה הכתוב עליו לעכב.

26. תוספות ישנים מסכת יומא דף נח עמוד ב

נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם פר. [A] ואף על גב שמזה נמי דם השעיר הני הזאות בטלות הן דאינו מתכוין להזאות מדם השעיר ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה היינו כשהגיע זמנו אבל כאן לא הגיע עדיין זמן הזאת דם השעיר [B] ומשום בל תוסיף ליכא [B1] שלא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו כדאמרינן בר"ה (דף כח ב) לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו [B2] ועוד דספיקא הוא):

27. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף נז עמוד א

אלא אמר ר' ירמיה נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם פר וחוזר ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר. הקשו בתוספות דאכתי קושיא דר' ירמיה בדוכתה קיימא ומדויל ידיה משתלם דכיון שהדמים מעורבין כשנותן אחת למעלה לשם הפר הרי דם השעיר מעורב עמו ומקדים ליה מקמי שבע דפר, הניחא למ"ד (עירובין צ"ה ב') מצות צריכות כוונה איכא למימר דכל שאינו מתכוין לו כמאן דליתיה דמי אלא למאן דאמר אין צריכות כוונה מאי איכא למימר, [A] וי"ל דכל שלא בזמנו דכולי עלמא צריכות כוונה והכא כשעושה הזאות דפר לא הגיע זמן הזאות דשעיר, וכשחוזר ועושה ההזאות דשעיר כבר עבר זמן הזאות של פר, [B] ומהאי טעמא נמי לא חיישינן בכולה סוגיין [B3] משום בל תוסיף אליבא דרבי יהושע דסבר דבדבר המעורב איכא משום בל תוסיף כדאיתא בפרק התערובת (זבחים פ' א') גבי דם של מתנה אחת שנתערב בדם של שתי מתנות ואיתא נמי בפרק בתרא דראש השנה (כ"ח ב'), משום דהכא שלא בזמנו הוא וכל שלא בזמנו לעבור בעי כוונה לדברי הכל כדאיתא התם ובמסכת עירובין בפרק המוצא תפילין (ק' א').

28. שפת אמת מסכת יומא דף נז עמוד א

אבל הכא דמעכבין שפיר לכו"ע נותן כל המתנות וליכא בזה משום בל תוסיף [B4] כיון דא"י לגרוע לכן מודה ר' יהושע בזה לר"א דליכא בהא ב"ת:

29. ספר איזהו מקומן

נדל המאירי "ואין לו סימן בריכויו הדם של
פר שמא נשפך וכו' וחזר שיעורו של שעיר,
וכן אין לו סימן מצד צבעו כגון שהיה זקן
ואין אור עיניו שולט כל כך" עכ"ל.
ובשו"ת חכם צבי (סי' קנ"ו) תמה דאם אינו
יכול להבחין יראה לכהנים בחוץ והם יבחינו
איזה דם זה, ותירץ דאם ילך להראות הוי
הפסקה ברציפות העבודה, ובהערות מרן
הגריש"א תמה דהרי אינו מפסיק לצרכיו אלא
לצורך עבודה ולא חשיב הפסק, וכי עדיפה
תקנה שיזה מן הדם ג' פעמים, וצ"ע.

נתערבו לו כוסות בכוסות - צ"ע היאך
נתחלפו הלא היכר גדול יש ביניהם
כלדעיל נו: דהאי נפיש והאי זוטר, וכן האי
חזיר והאי סומק - עי' בהגהות הב"ח שתירץ
דמ"מ משום חולשא דכהן גדול לאו
אדעתיה.
השיח יצחק תירץ דסוגיא דלעיל מיירי דלא
חיישינן שמא יתחלף, והכא איירי כגון
שאירע ונתחלף או כגון שקשה להבחין
ביניהם.

30. ספר איזהו מקומן

דבלאו הכי צריך לערב הודאין אמאי לא
יערב בתוכן גם המסופקים ולא יהיו דחויין.
וראה מש"כ בזה החזו"א (קטו. לה.), וע"ע
מקדש דוד (כל. ה.), ובהערות מנחת מרדכי
שם, ובספר שמועת חיים (סי' כ"ט).

או דילמא דחויין הוו ואזלי לאמה -
הגבורת ארי הניח בקושיא אמאי חשיבי
דחויין, והלא איכא למ"ד בסמוך דמערבין
לקרנות, ולטהרו של מזבח לכו"ע מערבין
[כמש"כ תוס' נח. סוד"ה רבי יונתן], וכיון

31. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן כד [ה]

הקשה הגבורת ארי על הא דאמרינן ביומא (נ"ז ע"ב) במקצת דמים נתערבו ומקצתן לא נתערבו דפשיטא דנותן מאותן שלא נתערבו ואיבעי לן בהנך שנתערבו אם שירים הם וליסוד אזלי או דחויין הן והקשה אמאי הוו דחויין הא יכול לזרוק מהן על מזבח הזהב דלא איכפת לן במה שנתערבו כיון דקי"ל דמערבין לכתחילה לקרנות ע"ש והנה בירושלמי יומא (פ"ה ה"ד) איבעיא לן בקיבל מדם הפר בג' כוסות ומדם השעיר בג' כוסות ליתן מאחד בין הבדים ומאחד על הפרוכת כו' איזה מהם צריך להערות היינו לערבו לקרנות ואמרינן דתלוי בפלוגתא דר"ז ור' הילא בהגרי"ל ג' זוגות ליתן מאחד בין הבדים ומאחד על הפרוכת כו' איזה מהזוגות משתלח דלר"ז כיון שנתכפר בכולן כולן משתלחין ולר"ה אינו משתלח אלא של זוג האחרון הואיל וגמר בו כפרה וה"ל לר"ז כל הג' כוסות צריך להערות ולר"ה רק אותו שגמר בו כפרה ע"ש ונראה מזה דהעירוי תלוי בכפרה ופליגי רק אי בעינן גמר כפרה א"כ אותה הדם שנתערב כוס בכוסות כיון שלא עשה מהם הזאות וגם אינו ראוי להזאות ג"כ אינו זקוק להערות: עוד נראה הטעם משום דהעירוי של דם הפר לתוך דם השעיר עבודה היא כמו טבילת אצבע וליקוט לבונה דהוי כמו הולכה דכיון דלא סגי בלא"ה ע"י שמערה דם הפר לתוך דם השעיר מקרבו לעבודה וכמו ליקוט לבונה דהוי הולכה שלא ברגל א"כ צריך להיות בכ"ג והכא שנתערבו מעצמן כמ"ש רש"י ז"ל שם דמיירי שנשפך משני מזרקות לתוך מזרק שלישי מש"ה לא עבדינן מנייהו

32. תוספות ישנים מסכת יומא דף נח עמוד ב

עירה דם הפר כו'. מדנקט הכי ולא נקט עירה הדמים זה בזה או כוס זה בזה משמע דדוקא נקט הכי אבל איפכא לא [1] ושמא לפי שדם הפר מרובה ונופל שם הכובד היה מתערב יפה ומשום הכי נמי היו חוזרין ונותנין אותו לתוך הריקן:

33. ספר פרדס יוסף על ספר ויקרא פרק טז פסוק יח

[כט] ולקה מדם הפר ומדם השעיר (ט"ז, י"ח). ביומא (נ"ג.) שצריך לערב שתי הדמים ואחר כך לזרוק, [2] התורה יורה שהגדול צריך להתערב עם הקטן ואינו יכול להיות גדול מחבירו, ואז יהיה מחילה גמורה על עוונותיו:

ונפק"מ אליבא דרבי דס"ל בזבחים עה. דמתנה צריכה שיעור, האם צריך ליתן שיעור נתינה מזה ומזה או דסגי משניהם יחד, וגם אליבא דרבנן יש נפק"מ כגון חישב בשעת מתן קרנות שנותן דמו של אחד מהן תוך לזמנו, דאי הוו ב' מתנות חשיב שפיר מחשבה לפגל, אבל אם מתנה אחת היא הוי מחשבה על חצי מתנה ולא כלום היא

עירה דם הפר לתוך דם השעיר תנן כמאן דאמר מערבין לקרנות: המקדש דוד (סי' כ"ה סוס"ק ס') חקר האם למ"ד מערבין לקרנות חשיב ב' מתנות מדם הפר ודם השעיר רק שיש דין ליתן שניהם כאחד, או דהוא מתנה אחת המורכבת מדם הפר והשעיר.

35. תוספות ישנים מסכת יומא דף נח עמוד ב

דאיתמר ר' יאשיה ור' יונתן כו'. ואע"פ שתנאים הן קאמר בלשון מימרא [1] ונראה שהיו תנאים אחרונים כמו ר' חייא ור' שמעון ברבי:

36. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף נז עמוד ב

דאיתמר רבי יאשיה ורבי יונתן חד אמר מערבין וחד אמר אין מערבין אלא שמזה כל אחד בפני עצמו ואע"ג דר' יאשיה ורבי יונתן תנאי נינהו אמרו בגמרא דאיתמר [2] מפני שלא נשנה מחלוקתם זו במשנה ולא בכרייתא אלא שהאמוראין היו מקובלין שנחלקו בזה ואיתמר כן בני מדרשא מפ' האמוראין:

37. מהר"ץ חיות מסכת יומא דף נז עמוד ב

גמ' דאיתמר ר' יאשיה ור' יונתן ח"א מערבין. נ"ב עי' תוס' ישנים וריטב"א דהקשו איך נופל לשון אתמר על פלוגתת תנאים. [3] ועי' יד מלאכי סימן ה' דכ' כלל מחודש היכא דלא נזכר בכרייתא המחלוקת בבירור רק בלשון חד אמר וחד אמר דינו של ברייתות אלו כמימרות אמוראים:

38. יד מלאכי כללי התלמוד כלל ה

איתמר, דכל היכא דמצינו לשון זה בכל הש"ס הוא על מחלוקת אמוראים ומצאתי מחודש ביומא פרק הוציאו לו [דף] ג"ז ב' דקאמר איתמר על מחלוקת רבי יאשיה ורבי יונתן שהיו תנאים כדמוכח בפרק הזהב [דף] ג"ד א' ע"ש והטעם מצאתי שם עמוד ראשון בתוספות ישנים לפי שהיו תנאים אחרונים כמו רבי חייא ור' שמעון ברבי...
ולולי שאיני כדאי לחלוק על דבריהם הייתי אומר דהטעם דקאמר איתמר על אותו מחלוקת דר' יונתן ור' יאשיה הוא לפי שבאותו דין דאיפליגו ביה לא מסיימי לידע איזו היא סברת רבי יונתן ואיזו היא סברת ר' יאשיה משום דקאמר חד אמר וחד אמר וגלוי וידוע לפני כל יודעי דת ודין שזה הלשון לא יראה ולא ימצא בשום ברייתא כי בכולם קתני ר"פ אומר ור"פ אומר ולפיכך כיון שמשונה מחלוקת זו מכל שאר מחלוקתם עד דדמייא למחלוקת אמוראים שעליהם רגיל תלמודא למימר חד אמר וחד אמר להכי שייך שפיר למימר בה איתמר.

שוב מצאתי כיוצא בזה בפ"ב דע"ז [דף] ע"ה ב' דקאמר איתמר במחלוקת דר' ור' חייא בלשון חד אמר וחד אמר וטעמא נ"ל כדכתיבנא ובוה ניחא ומתיישב אצלי מה שמצאתי בפ"ב דשבת [דף] ל"ב ובפרקא קמא [דף] ט"ז ב' וכן בפרק ב' דמכות [דף] י"א א' ובסוטה [דף] י' א' ו[דף] י"ב ב' דמייתי פלוגתא דתנאי בלשון חד אמר וחד אמר ובשום חד מינייהו לא קאמר תניא או ת"ר לפי שלא ימצא לשון זה בשום ברייתא מה שאין כן לדעת התוספות וריטב"א דלדידהו תקשי שפיר אמאי לא קאמר תניא כיון שהן מן התנאים הראשונים והוכרו בכמה משניות אי נמי ועיקר דמשום דאתמרא הך פלוגתא בבי מדרשא בלשון מימרא להכי קאמר איתמר, ואחרי מפלג נדפסו חידושי הריטב"א על יומא ושם ראיתי שנפל טעות בדברי מוהריק"א הנז"ל וז"ל שם ואף על גב דרבי יאשיה ורבי יונתן תנאי נינהו אמרו בגמרא דאיתמר מפני שלא נשנה מחלוקתם זאת במשנה ולא בכרייתא אלא שהאמוראין היו מקובלין שחלקו בזה ואיתמר כן בני מדרשא מפ' האמוראין עכ"ל:

✓ ולפ"ז ניחא שבסוף הדף כשמביא מח' בשמם- נקט בלשון 'תניא' ולא בלשון 'אתמר'

39. הערות הגר"ש אלישיב מסכת יומא דף נז עמוד ב

תסתיים דר' יאשיה הוא דאמר מערבין דאמר אף על גב דלא כתיב יחדיו כמאן דכתיב יחדיו. והנה בב"מ [צ"ד ב] הקשו הראשונים דאי לר' יונתן כל היכי דלא כתיב יחדיו הוה נמי בלא יחדיו. וקילל אביו לבד נמי חייב [בלא יתורא דקרא] א"כ ה"נ בכל מצוות התורה וכגון ד' מינים שבלולב נימא דלר' יונתן כיון דלא כתיב יחדיו יכול ליטול לולב לבד או אתרוג או שאר המינים ולא בעי כלל ד' מינים. [1] ותירצו שם דכל האי בקבלה הוא מרבתינו, דנחלקו ר' יאשיה ור' יונתן רק באיסורים אבל במצוות עשה ודאי כיון דכתיב ד' מינים צריך לקחת כולם, וזהו לכו"ע. [עיין בשטמ"ק בשם הריטב"א].

ולכאורה קשה דסוגיא דהכא סותר האי מילי דהכא איירי במצות עשה של ההזאות בפר ושעיר ואעפ"כ תלתה הגמ' זאת בר' יאשיה ור' יונתן והא הכא הוה ליה לכו"ע להיות יחדיו.

והנה התפארת ישראל בב"מ שם [פ"ח מ"א] הביא שהקשו לו קושיא זו, [2] וכתב שם שצריך לתרץ דאין למדין קדשים מחולין ובקדשים איכא להני כללא גם במצוות עשה וזה דוחק גדול.

והיה נראה בזה דלכאורה עוד צ"ב כאן בכל האי שדימיתה הגמ' להכא הא דנחלקו ר"י ור' יאשיה. דהרי כל מה דנחלקו הוא האם היכא דכתיב ואו האם הוא מחלק ואומר או אביו או אמו או דבעינן שניהם יחדיו. אבל הכא בפר ושעיר הרי ודאי דאין נידון אי בעינן שיזה גם מדם הפר וגם מדם השעיר או די לו שיזה מדם הפר לבד או מדם השעיר דזה היה פשוט שצריך הזאה משניהם וכל הנדון הוה אי בעינן מעורבות או בפרודות. וא"כ מה שייכות יש לו להאי מחלוקת.

אלא ע"כ צ"ל דאה"נ ואין כאן שייכות בעצם הדבר אלא בדמיון הדברים והיינו דהיה קשיא ליה להגמ' אי אית ליה לברייתא דמבואר דנחלקו בהאי מילתא דהכא ר' יונתן ור' יאשיה למי עדיף לן לדמות שממנו יצא דבר זה שצריך ויכולים לערבבן, לזה קאמרה הגמ' דכיון דמצינו לר' יאשיה שהוא הסובר במקום אחר דכל היכא דכתיב ואו הכוונה לשניהם ה"נ מסתברא מילתא דאם הם נחלקו בזה או ר' יאשיה הוא הסובר דבעינן מעורבים מצד הוא דורש את הואו לחיבור. אבל אה"נ דאין כאן דמיון בעצם המחלוקת דודאי אינו דומה מטעם שביארנו אלא הסתברות בעלמא שהוא הוא המ"ד.

[3] וא"כ ה"נ לא תקשה מה שהקשו על הראשונים דב"מ דודאי הכא מצוות עשה הוא ובודאי צריך שיהיה הזאה בשניהם רק הגמ' באה לדמות שמסתבר שהסובר שצריך שניהם מעורבים הוא ר' יאשיה ודו"ק.

40. תוספות הרא"ש מסכת יומא דף נז עמוד ב

אפילו תימא ר' יונתן דאמר מערבין. וא"ת ר' יאשיה על כרחין אין מערבין קאמר ומאי שנא הא אית ליה בעלמא אע"ג דלא כתיב יחדיו כמאן דכתיב יחדיו דמי, וי"ל דשאני הכא דכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר ולא כתיב מדם הפר והשעיר ש"מ דפלגינהו קרא והכי קאמר בסמוך והלא כבר נאמר וכו', ובפר"ח משמע דגריס בספרים הכי, שכתוב בפירושו ואקשינן ר' יונתן ולא ר' יאשיה הא בהדיא שמעינן ליה דאע"ג דלא כתיב יחדיו כמאן דכתיב יחדיו דמי, ושנינן כיון דכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר חלקינהו קרא.

41. שפת אמת מסכת יומא דף נז עמוד ב

שם בגמ' אפי' תימא רי"ו כו' תמוה כמ"ש בתוס' דהא ע"כ חד מינייהו אמר אין מערבין ורי"א ע"כ ס"ל דמערבין, לכן נ"ל דהא דאמרי' תסתיים דר' יאשי' אמר מערבין כוונת הגמ' היא דכר' יונתן לא אתיא דמדאמר במקלל או"א דמשמע בא' מהן דהיינו אביו או אמו כ"ש דס"ל כאן דא"צ שיערב שניהם ביחד וע"ז משני די"ל דאתיא כרי"ו כיון דכתיב אחת, אבל ר' יאשי' י"ל דנהי דס"ל דמשמע שניהם היינו דבעי לתת משני הדמים ולא די באחת מהם [ולאפוקי מדרי"ו דס"ל דמשמע נמי מאחד מהם כמ"ש רש"י בב"מ (צ"ד) בחורש בשו"ח דאי לאו דכתי' יחדו הוי משמע שלא יחרוש לא בשור ולא בחמור ע"ש] אבל א"צ לערבם יחד:

42. נשמת אדם: כלל קמה הלכות יום כפור

בסדר עבודה שלנו המתחיל אמיץ כח ייש כמה דברים שצ"ע ואני הגהתי במחזור שלי... מה שכתוב שבע על טהרו ובקרניו ארבע זה דלא כהלכה דמתחלה הזה על הקרנות ואחר כך על טהרו והגהתי שם וזהו בקרניו ד' ושבע על טהרו...

קובץ אור ישראל [נג] עמ' רלא-ג

טעם ע"פ סוד

[ה] טעם ע"פ סוד למנהג 'כפרות' מצאנו במחזור ויטרי (סי' שלט) המדמה לענין כפרת השעיר המשתלח, וז"ל:
מנהג אבותי תורה היא. וכך היא בפסיקתא ערב יום הכיפורים מביאין תרנגולין, זכרים לזכרים ותרנגולות לנקבות. ונטל בעל הבית לכל אחד מבני ביתו תרנגול אחד בידו. וקודם שישחטנו יאמר עליו חמשה פסוקים הללו שלשה פעמים... ולאחר שסיים אילו חמשה פסוקים יקה התרנגול ויחזירו סביב ראשו ואומ' יהי רצון מלפניך אלהים חיים שתזכרנו ותפקדנו לחיים טובים ויהא תרנגול זה תחת זה וחילופו ותמורתו ויצא תרנגול זה למיתה ויכנס זה לחיים טובים ארוכים ותהא שחיתו כפרתו וכופר נפשו וינצל מכל צרה וצוקה מכל יגון ואנחה וימצא מנוחה ששון ושמחה אמן אמן סלה ועד. ובכל פעם שיאמר אותם הפסוקים יסביב התרנגול סביב ראשו ויאמר זה תחתיו וזה תמורתו וחילופי ושלום. וישגרם לעניי העיר, ויהא כפרתו כמו כפרת שעיר המשתלח שהיה מכפר על כל ישראל וכו'.

ועי' בזה בשו"ת מהר"י וייל (סי' קצב) שכתב:
הכפרות, משום דאם נגזר מיתה על האדם כשיבטל הגזירה צריך ליתן למלאך המות כופרו, וה"ד פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר, וכתוב צדיק מצרה נחלין וגו', והיינו איל של יצחק, והיינו סוד הקרבנות וכו', ע"כ.

וכ"כ שם (סי' קצא) בתו"ד:
...היינו דכתיב צדיק מצרה נחלין ויבא רשע תחתיו וכתוב פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר. כיון שיצא המשחית אינו משיב א"כ צריך לחול על שום דבר והיינו טעמא דעגלה ערופה.

גם לטעם זה, אין ב'כפרות' ענין סגולי שבכוחו לבטל עונש שצריך לבוא על האדם, אלא שתפקיד ה'כפרות' בא אחרי התשובה, לעזור בבטול הגזירה ב'פיוס' לכוחות ההשחיתה שנתעוררו בחטאי האדם, וכו"ל. ובה מותאמים הדברים למ"ש משמו של המהר"ל (לענין 'פועל דמינו'), ואין דברים אלו עומדים במקומה של התשובה השלמה אלא הם סניפים לה, וכל א' פועל את שלו אחרי שהתשובה נערכה כתקונה.

[ו] ענין זה של 'פיוס' ותחליף כקיום 'הלקי' של הגזירה מצאנו בעוד כמה מקומות.

בגמרא בבא קמא (נ ע"א) איתא:

תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים (רש"י: אילו של יצחק) נזדמן לי וזקן אחד (רש"י: אברהם) מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו ורעו אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר וסביבו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מקדק עם סביבו אפילו כחוט השערה:
הפני יהושע' שם כתב לבאר בזה, ובכלל דבריו הזכיר בהקשר זה ענין ה'כפרות':

בגמרא אמרו לה מי העלך אמרה להו זכר של רחלים וזקן אחד מנהיגו ופרש"י איל של אברהם. ויראה שרמזה בזה דודאי נגזר עליה משמים למיתה אלא שהועיל לה תפילתו של רבי חנינא בן דוסא וכיון שנגזר עליה משמים אי אפשר לבטל הגזירה עד שיתון תמורתה איזה אדם אחר כדמצינו בכמה דוכתא בנחל קישון [פסחים ק"ח ע"ב] וכעובדא דר' ביבי בחגיגה [דף ד' ע"ב] ועיקרו מפורש בזה גבי נחשאי' שלכך נוהגין העולם ליקח תרנגול בערב יו"כ לכפרה וא"כ רמזו בזה הענין כמו שהיה באיל של יצחק שנקבר תמורתו כן נעשה לה וק"ל.

ובזה נתיישב מה שלא אמרו תיכף לרבי חנינא בן דוסא וכי נביא אתה אלא לאחר שאמרה זכר של רחלים והיינו דעיקר תמיתתם כיון שאמרה שודאי נגזר עליה משמים למיתה אלא שתפלתו גרמה לה על זה אמרו וכי נביא אתה פ"י איך בטחת כ"כ בתפילתך ועל זה השיב להם אמרתי דבר שנצטער וכו' על זה תמכתי יתדותי שתועיל תפילתי לבטל הגזירה וק"ל.

ובספר 'בניהו' (שם) כתב שגם דבר זה שורשו בפרשת העקידה, וכדלהלן:

זכר של רחלים נודמן לי, וזקן אחד מנהיגו. נ"ל בס"ד, רמזו לה מן השמים במראה הזה, שבעבור גמילות חסדים של אביה הגין עליה זכות אברהם אבינו ע"ה שהוא היה הראשון אשר הקים והעמיד עמוד של גמילות חסדים בעולם. ומה שנדמה זכר של רחלים שהוא אילו של יצחק אבינו ע"ה, רמזו לה בזה, כמו שיצחק אבינו היה מזומן לישחט, ואח"כ העלה איל במקומו, והוא ניצול, כן היא היתה מזומנת ליחנק במים, ובא במקומה זכר שהוא אחיה, כי מאותה שעה נכתב נזר דין על אחיה שימות בצמא, וכמ"ש אף על פי כן מת בנו בצמא, והדמיון שוה ממש, כי יצחק אבינו ע"ה בעת העקידה היה מסטרא דנוקבא, ובעת העקידה פרחו נשמתו, ובא לו נפש מסטרא דזכורא ולפי זה הדמיון שוה, יצחק אבינו ע"ה כשהיה מסטרא דנוקבא העלה איל זכר במקומו, והוא ניצול, וכן היא שהיתה נקבה נכנסה אחיה שהוא זכר במקומה בגורה זו, והיא נצולה. וראתה זקן אחד מנהיגו, רמז לזכות אבינו הזקן הקדוש, דכתיב ביה [בראשית כ"ד א] ואברהם זקן, שהגין עליה זכות אביה שהיה עוסק בגמילות חסדים, ע"כ.

[ז] עוד מצאנו בזה בגמרא מעילה (יז ע"ב) שמסופר שר' שמעון בן יוחאי ור"א בר ר' יוסי היו הולכים לבטל גזירת המלכות. ואמר להם רבי יוסי שהוא היה רוצה לילך במקום ר' אלעזר בנו שהיה ירא שמא יקפיד רשב"י עליו ויענישנו. ואיתא דאפילו הכי ענשיה לר"א שהשיב על שאלה שנשאלה לפני רשב"י והיה כמורה הלכה בפני רבו. "אמר ליה ר' שמעון מעקימת שפתיך אתה ניכר שתלמיד חכם אתה אל יחזור הבן אצל אביו וכו'".

וכתבו התוספות "בירושלמי מפרש שאחזתו אסכרא וכשזכר ר' שמעון על שהתנה [להשיבו אל] אביו חזר ונתפלל עליו ונתרפא" ע"כ.

ועי' במדרש זוטא (איכה פ"א): "...באותה שעה נתן בו עיניו רבי שמעון והיה מטרף למות וזכר שבועה שנשבע לאביו ונתישבה דעתו עליו והיו המלחים עוברים בספינה ודרך אחד מהם על צוארו של רבי אליעזר ויצאה אסכרה מפיו."

וכתב החיד"א בפתח עינים: "ואפשר דהטעם דכשנגזרה גזרה אף שנתבטלה צריך לתת תמורה האיש ההוא דנגזר עליו... ולכך נכנסה בגרונו של ספן שימות הספן כמ"ש ואתן אדם תחתיו, " ע"כ.

ועכ"פ גם למהלך הסודי אין הכפרות קסם שמועיל לכפרת חוטא שלא שב ושעומד בדרכו הרעה, והוא רק ענין נתינת כופר לסלק העונש הגנזר על החוטא, ול'הפיס דעתו' של מלאך המות, וכמושנ"ת.